

ISTANBLUES

Mesta koja volimo postoje samo po nama.
Ivan V. Lalić

Dolazak

Dolasci su s vremenom postali povraci. Navraćanje poznatoj priči. Istanbul je za mene počeo jedne zime pre skoro deset godina, jednom zelenom koricom (*Uspomene i grad*, Orhan Pamuk) u budvanskoj pošti. Te iste zime Đ. i ja odlazimo u taj grad prvi put, lutamo njegovim ulicama, nekad po kiši, nekad po snegu, skoro nikad po lepom vremenu. Dišemo morski vazduh, gledamo galebove na krovovima, kupujemo čaj i pomorandže od starijih ljudi u elegantnim odelima, pijemo salep, vozimo se trajektima, u govoru iz štosu koristimo što više turcizama, tako da nas ljudi na ulici često zbunjeno gledaju. Upuštamo se u nesvakidašnju potragu za bozom jer Đ. ima sumanutu ideju da je proba u svim balkanskim zemljama kako bi se uverio da je ona skopska najbolja. Pijemo tursku bozu u poslastičarnici u jednom čudnom kvartu gde je svaka četvrta radnja salon venčanica. Ukus je bezveze. Đ. je presrećan.

Te zime sam htela da napišem nešto što bi se zvalo *Istanblues*, prosto jer mi se dopao taj naziv. Kiša je padala danima. Tonuli smo u vlagu i aromatični duvanski dim u čajdzinicama. Refren je trebalo da bude: „O Bože, o Alahu, šta će nam toliko vode?“ Nikad nisam napisala tu pesmu.

U Istanbulu mi se, nekoliko godina kasnije, javila odluka da pustim sebe iz veze koja je u međuvremenu postala nesrećna. U Istanbulu sam, posle nekoliko meseci, shvatila da ne mogu pustiti tu vezu iz sebe. Vukla sam se Uskudarom kao somnabul, smrzavala se i tražila neka stara prisustva da bih na kraju, posle dve neprospavane noći, zaspala pored gejta i propustila svoj let za Moskvu. U Istanbulu je jednogodišnji sin moje najbolje prijateljice Viktorije prvi put u životu video more. A nas dve smo bile toliko zaokupljene morem i pričom da nismo primetile da se klinja upišao do vrata. Putovao je nazad do stana umotan u drugaričin narandžasti šal. Ličio je na malog monaha iz Azije. Pitam se da li će se sećati ičega od toga.

Uspomene se pretaču jedna u drugu, i geografije se prožimaju i mešaju. Zeleni papagaji u Gulhane parku su za mene pozdrav iz Indije, za koju i iz koje sam putovala preko tog grada. Natpis na sedištu trajekta Kadikoj–Eminonu: „Čitaj Orhana Velija“ doživim kao kroz prostor i vreme pruženu ruku mog dragog prijatelja Vaska, koji prevodi tog pesnika. Sada sam ovde s mamom, koja je prvi put u Istanbulu i za nju je sve novo i netaknuto. A ja nisam sigurna, dok sedimo u restoranu na mostu Galata i pijemo čaj, da li je ovaj zalazak sunca ovde sada ili se to u staklu prelamaju poslednji zraci iz jedne večeri kada smo Viktorija i ja

pile vino na ovom mestu. Nebrojeno puta sam posmatrala ribarske strune kako idu gore-dole, a malo dalje za mene poput lampiona svetle u mraku svetiljke riblje pijace koja više nije na tom mestu. Ni za jata galebova koji prate užurbane trajekte ne znam iz koje tačno uspomene lete. Sve to živi, diše i tiho traje kroz naslage intimne istorije.

Mahala

Naš privremeni dom je u Mimah Hajretin mahali, u obućarskom kraju. Nešto dalje je kraj za tekstil, a još malo dalje pijaca. Taksista zaustavi auto dvestotinak metara od cilja, na strmoj kaldrmisanoj uzbrdici gde je nastao zastoj od nekoliko automobila, uz neizbežno trubljenje i prolaznike koji pokušavaju da se provuku između vozila užurbanim hodom. Objasni na oskudnom engleskom da auto dalje ne može, pa nam uz izvinjenje naplati vožnju i pozdravi se. Sve ove ulice nadalje su radnim danima zatvorene za automobile. Niz i uz brdo se povazdan vuku tovari prave i veštačke kože u rolnama, kutije pune đonova, štikli, metalnih delova i ko zna čega još. Vuku ih spretni momci koji imaju posebnu tehniku da prikoče na svaka 3-4 koraka dok trče nizbrdo, a njihova pretovarena kolica koja podsećaju na indijske kamione jasan su znak za sve živo da se sklanja. Izlozi duž ulica puni su obuće, od firmiranih patika do drečavih štikli za beogradske splavove.

Mnoge radnje ponosno ističu na ruskom šta sve prodaju, uglavnom na veliko. Ćirilica slova se slažu u reči, ali mi njihovo značenje izmiče. Poput onih natpisa na ruskom u Kini: „Zubi lepota“, „Pegline lonče kuva ribe“ – samo što se ovde smisao ne da naslutiti ni iz sastavnih delova. Malo dalje je jedna zgrada na kojoj velikim latiničnim slovima na srpskohrvatskom piše: Robna kuća. Kvart je pun „naših“ ljudi, što iz bivšeg Sovjetskog Saveza, što iz bivše Jugoslavije. Tu iza ćoška se prodaju pljeskavice i ćevapi. Na jednom zidu stoji rukom ispisan oglas na ruskom jeziku sastavljen od samih pravopisnih grešaka: „Tražim sobu.“ U jednom kafeu u koji svratimo na doručak kelner, momak od dvadesetak godina, vidno se napreže da razume porudžbinu na engleskom. Kada se obratim mami na maternjem jeziku, on me iznenađeno upita: „Vi govorite ruski?“ „Da.“ „Pa što me onda mučite?“ Iz Uzbekistana je, saznajemo kroz priču, radi ovde već dve godine i čeka da uštedi dovoljno da bi mogao da ode kući.

Iz radionica smeštenih u uskim i tesnim starim zgradama povazdan se čuje kucanje, lupkanje, čukanje. Već od šest ujutru cela mahala zvrnda, zvoni, krči, buči, štekće, zvecka, zuji, bruji, brunda i šklopoće. Oko deset ujutru počinju da prolaze prodavci. Uvek poželim da razumem šta li sve nude svojim otegnutim uzvicima. „Staaaaro kupuuujeeeeeem! Staaaaro kupuuujeeeeeem!“ Tako to recimo zvuči u Skoplju. Ovi ovdašnji imaju istu intonaciju, ali smisao ostaje skriven. Razumem samo prodavca peciva koji prenosi stočić na rasklapanje sa poslananim đevrecima uz glasnu najavu svoje skromne pojave: „Simitčija! Simitčija!“ Na ćoškovima su tu i tamo staklene čašice s ostacima ispijenog čaja – tragovi preko potrebnog predaha – ali čajdzije, za razliku od drugih opskrbljivača potreba radnika, taj svoj najtraženiji posao obavljaju diskretno i ćutke. Jedna posebna kategorija prodavaca – na to mi skrene pažnju mama – prodaje cveće u saksijama. Ono služi u prastare svrhe ulepšavanja prostora, čak i onih skućenih radnji gde se lepoti izgubio svaki trag. U zgradi preko puta naše nekoliko saksija se našlo na prozorima. Iza okna vide se muške figure koje stalno nešto

majstorišu: prave đonove, kroje i slažu platno, pa ga šiju... Jedan crnac već nekoliko dana zaredom kroji narandžasto platno. Opčinjeno gledam tu raskoš boja: jarkonarandžasta koja plamti u njegovim tamnopusnim rukama, sa noćnoplavim zidom u pozadini. U radionici na jednom od gornjih spratova je poluotvoren prozor. Kroz njega slobodno ulazi i izlazi jedna gugutka. Kada malo bolje zagledamo prostor, unutra, na jednoj polici primetimo dva već poodrasla ptića. Stariji čovek sa naočarima koji sedi za šivaćom mašinom pored prozora posmatra taj ptičji život uz blagi osmeh.

U večernjim satima sve se stiša. Čekići i mašine prekinu svoj štekot, jedino se čuje đubretarski kamion, pa pevanje hodže iz okolnih džamija. Kaldurma je posuta komadićima farbane kože, kartona i papira, koji liče na konfete. Ulice su prazne, zgrade mrke; tek poneko treperavo plavo svetlo televizora. Iz ćurčijske radnje u suterenu naše zgrade širi se opor miris paljene kože. Dok otključavamo ulazna vrata iz jedne zgrade izađe žena sa zapaljenom cigaretom. Njeno tamno lice pod afričkim kikicama skupljenim na temenu čisto je umor. Uvlači vazduh i poluzatvorenih očiju, zabačene glave, ispušta oblačiće dima koji nestaju u gustoj noći.

Ulica Istiklal

U Ulici Istiklal nema više tramvaja (Jelena Švarc: „U gradu skinuše tramvaj, čime da se odvezem do raja?“). Tramvajске šine su (izgleda navrat-nanos) prelivene slojem betona koji odudara od ostatka ulice i visinom i bojom. Na nekoliko mesta duž ulice parkirana su oklopna vozila, pored njih su policajci sa automatskim puškama. To odaje utisak vanrednog stanja, što i jeste. Pa ipak, turisti su tu, butici jure dnevne promete, sladoledžije u fesovima izvode svoje tačke istovremeno zazivajući dokone šetače na nekoliko jezika, promiču arapske porodice natovarene šoping kesama, Japanci pod ful elektronskom opremom, mnoštvo selfi štapova u ispruženim rukama i pokoji profesionalni foto-aparat koji nišani prolaznike.

Ispred jednog zatvorenog butika usko grlo: polukružno okupljena masa ukazuje na svirku vrednu pažnje. Korak mi se sam uspori dok ne zastanem potpuno privučena melodijom: to je onaj zanosni balkanski melos uz koji se sevdaše, pada u kafanski trans, tuguje i nadasve proživljava čista emocija. Poznat mi je taj složeni ritam koji se tka uz napor, tako što se svaki čas spotiče, ali uporno tera svoje. Znam ga iz južne Srbije i Makedonije, odaziva se u meni i pokreće neko uspavano genetsko sećanje. Pomislim da sam ovde, u Turskoj, upravo naišla na izvor tog melosa i ne mogu da mu odolim.

Ženski glas koji prati taj zapovedni ritam peva tamno, peva htonski, povlači zvuk iz iznutrice i napreže se bez foliranja. Tamnopusna devojka koščatog lica, duge tamne kose koja je kod slepoočnice ošišana na kratko sedi na pločniku zatvorenih očiju i blago se ljulja, ponesena muzikom. (Pored nje su još dve crнке sa žičanim instrumentima i iznenađujuće plav momak u roze odelu istočnjačkog kroja.) Glas i mišići ruke kojom udara u bubanj podjednako su joj napeti. Izgleda oštro, izgleda beskompromisno slobodno i ta njena sloboda u trenutku obesmisli moj crveni karmin, belu košulju, moj novi kancelarijski posao koji mi je pokrio avionsku kartu, ležernu šetnju ovom gradskom avenijom i kupovinu suvenira.

U publici tačno ispred nas su momak i devojka. Oboje imaju smeđu neskracenu-neukrocenu kosu i obučeni su u onaj šarmantni miks odeće iz India shop-a koji sugeriše da su već dugo na putu i da odeću najmanje biraju prema usklađenosti dezena, a najviše prema

tome šta je trenutno oprano i koliko-toliko odgovara vremenskim prilikama. Vidim im leđa, vidim lepu opuštenost s kojom sedaju na pločnik i uživaju u najlepšoj muzici za nula para u srcu ove skupe metropole, vidim kako preplanulim prstima sklanjaju uvojke iza uha, kako im se minđuše njišu prateći mrđanje glave, vidim kako ovlaš dodiruju jedno drugo, pokretom koji odaje dugo zajedništvo i potpuno pripadanje. Vidim kako sigurnim korakom mere prostor i prisvajaju sebi i ovaj grad dok prelaze desetak koraka do benda, onda kleknu, malo proćaskaju s momkom u roze odelu i jednom ženom do njega koju tek sada primetim, upišu nešto u notes, pozdrave se s muzičarima i odšetaju u pravcu kule Galate.

Pratim ih pogledom u kome ima zavisti. To su moje dvadesete, to su putovanja auto-stopom preko pola Evrope, noći na parkinzima u Nemačkoj, plažama u Hrvatskoj i železničkoj stanici u Nišu, to su sendviči iz supermarketa kraj kanala u Amsterdamu, deljenje poda za spavanje i ručavanje sa još osam stranaca u jednom stanu u Sankt Peterburgu, to su dani bezbrižnih putovanja, bezizglednog zaljublivanja, sanjanja o nekim velikim i lepim stvarima i nemanja pojma da se ono najlepše dešava upravo sada. Vreme koje je prošlo, prebrzo. Jedna žica u meni koja se tako povremeno otkine i zabode u meko tkivo, kao sada.

„Hoćemo li dalje?“, pita me mama.

„Još samo jednu.“

Onda, dok se uživljavam u ritam te, kako ja mislim, turske pesme, počnem da razaznajem pojedine reči, pa i cele rečenice. Pre nego što nastavimo dalje, i ja se odšetam do benda i zamolim da mi u notes upišu kako da ih nađem na internetu. Dok mi ona žena koja sedi sa strane upisuje nekoliko slova u svesku, pitam momka u roze odelu:

„Was that a Macedonian song?“

„It's Macedonian – Bulgarian.“

„And where is your music generally from?“

„We perform Balkan songs: Serbian, Macedonian, Bulgarian, Albanian, Turkish from Anatolia...“

U tom trenutku već slutim, a kada mi vrate notes pouzdano znam da možemo da pređemo na jezik koji nam je zajednički, ali se zahvalim i pozdravim na engleskom i odem. Kada se te večeri vratim u smeštaj, nađem njihov profil na Fejsbuku i naravno vidim slike sa skorašnjih nastupa u Skoplju.

Hamam

Hamam je u susednoj ulici. Ona se zapravo po njemu i zove. Iznad kapije piše da je izgrađen 1457. Svetleća reklama obećava autentično tursko kupatilo i najavljuje radno vreme do 23 časa. Kada se uveče, oko tog vremena, vraćamo u stan, vetrić vuče dim iz dimnjaka hamama nizbrdo, pa nas prati lep miris: miriše na gustu, opipljivu vodenu paru, na vlagu koja je hranljiva, ne memljiva, pa čak pomalo na vlažno-ćumurasti miris moskovskog metroa, koji bih gutala samo da mogu.

Za večeras je najavljeno nevreme, pa odlazak u hamam deluje kao pravi izbor. Dok se malo meškoltimo u dvorištu navodno zaokupljene papagajima u kavezu, jedna žena nam dovikne s vrata na ruskom: „Uđite, cure!“ To nas više ne čudi. Pošto joj kažemo da hoćemo baš sve usluge koje hamam nudi, doduše osim ribica koje vam pozobaju mrtve ćelije kože

sa stopala, ali zato hoćemo masažu medom (da vidimo šta li je to), žena nas preda u ruke svoje kolegice: „Lejla, pokaži devojkama gde je svlaćionica. Naše su.“ Koleginica je žena od četrdesetak godina, okruglog, vedrog lica, Uzbekistanka. Kada se upoznamo, predstavi nam se kao Nargiza i pored drugog imena koje smo čule pre nekoliko minuta.

Pošto se presvućem i uđem u vlažnu, zamagljenu i toplu prostoriju, to me naglo vrati u sećanje na javno kupatilo iz detinjstva. Vodena para u vazduhu, limeni lavori i metalne cevi duž zidova, gola ženska tela u svim oblicima i veličinama. Mnogo izobličenih tela, nabrekle vene, ocvali stomaci, smežurane grudi, tela unakažena ožiljcima od operacije slepog creva ili još ružnije – carskog reza. Ta gužva, ta prenaplašena telesnost predoćavala je činjenicu da su ljudi meso, upotrebljivo i kvarljivo. Javno kupatilo je bilo prostor *preke potrebe*. U njega se išlo jednom nedeljno u nedostatku tople vode. Bio je to prostor gađenja i zabrane: nemoj da spuštaš sunđer na ploćice, nemoj da gaziš bosim stopalima po podu, nemoj da dodiruješ zidove, lavor dobro operi vrelom vodom. Sve je prljavo, sve je puno bakterija, gljivica i mikroba. Bio je to prostor prinude, telesne svetkovine, kolektivnog rituala koji se mora obaviti brzo, precizno i efikasno pod budnim okom debelih baba u metežu golih butina i stomaka.

Sada, kada se nađem u ovom drugom prostoru, namenjenom užitivanju, ne mogu da se opustim. Telo mi je napeto. Nervozno povlaćim nadole karirano platno koje mi jedva seže do prepona. Ispružim se na toploj mermernoj ploći na sredini prostorije. S druge strane Nargiza već trlja i masira moju mamu. Zažmurim čekajući da me toplina i zvuk vode opuste. „Ovo je moje mesto.“ Podignem pogled: to je žena koja nas je doćekala na vratima, čije ime ne znam, a koja Nargizu iz nekog razloga zove Lejlom mada bi to ime više pristajalo njoj samoj. I dalje je obilato našminkana, ali od odeće na sebi ima samo crne gaćice. Ima lepo, zdravo telo, šiljate grudi sa tamnim bradavicama i malo opušten, ali zbog toga nimalo poštićen stomak. To je snažno telo vićno radu koje odiše samouverenošću jedne zrele ženke. „To je moje mesto“, kaže. „Inaće, moje mesto je ono tamo“, pokaže prstom prema Nargizi, „ona to zna, ali neka, ovog puta ću joj oprostiti. Ajde da predeš negde drugde, imam stranku.“ Povučem se u susednu prostoriju iza vrata. I ovde je jedna manja, takođe topla mermerna ploća. Ovamo zvuci dopiru prigušeno, kao kroz filter. Čujem curenje vode i nekoliko ženskih glasova: Lejla (u sebi je zovem tako) sada na krnjem engleskom razgovara sa nekim Evropljankama. Posle nekog vremena svrati u moj kutak po teglu meda. Pita me: „Je l' si mi se naljutila?“ Kažem: „Nisam.“ „Dobro je. Al' da znaš, i ova soba je moja.“ „Pa ovde je sve tvoje?!“ „Jeste, i ljudi koji dođu su moji.“ Namigne mi, pa ode.

Nargiza se pojavi na vratima da me pozove i kaže mi da legnem na mermerni podijum ispred nje. Poslušam je. „Ne, još bliže meni.“ Izvršim naređenje s takvom spretnošću da pomislim da bih u slučaju da se stanovništvu naloži da se spremi za preseljenje u geto došla bez pogovora, taćno na vreme i sa uredno spakovanim koferom. A i Nargiza je žena sa istom kulturnom pozadinom, pomislim u sebi, nije njeno da udovoljava i dvori, njeno je da zapoveda i tretira.

„Odakle si?“, pita me dok mi trlja leđa.

„Iz Moskve.“

„Živela sam ja šest godina u Moskvi. Radila u prodavnici. Tamo mi je bilo do jaja. Ali ne vredi, puklo je zbog krize.“

„Koliko si dugo ovde?“

„Tek osam meseci.“

„I kako ti je?“

„Ništa me ne pitaj. Kriza svuda. U Moskvi sam imala platu od hiljadu dolara, ovde samo šeststo. Prijateljice su mi još uvek tamo, ali kažu, slabo za posao.“

Svaka priča o putovanju izgleda pre ili kasnije postane priča o radnim migrantima. Saznam da Nargiza ima muža, ćerku i roditelje u Uzbekistanu. Obide ih povremeno, ostane po mesec dana.

Masira mi leđa. Pritiska nemilosrdno. „U, što si koščata!“ Pogledam je kroz vodenu paru i mehuriće sapunice, njeno telo u plavom brusu i gaćicama, dobro uhranjeno, oblo, ženstveno. Pitam se da li joj je bilo teško da se navikne da masira tuđa leđa i butine. Verovatno se brzo snašla. Ona je od onih žena naviknutih da rade ne pitajući šta se radi. Da istrajavaju. Dobra je Nargiza, žilava.

Utom naiđu još dve Ruskinje, koje prvo odu u saunu. „Što volim kada dođu naše cure“, kaže Lejla. „Imamo sreće danas. Nema Arapa da nam smrde.“ Lejline Evropljanke su u međuvremenu otišle na tuširanje. Pomogla sam im da se sporazumeju oko toga kako se uključuje i isključuje stari tuš. „Ti govoriš i engleski?“ Klimnem potvrdno. „Blago tebi. Ja mislim da moj engleski samo ja razumem“, kaže mi uz širok osmeh.

Nargiza je u međuvremenu pripremila novi lavor sa kapom od sapunice. Spremno se ispružim uz samu ivicu mermerne ploče i zatvorim oči. Nargiza zahvata vodu nečim što liči na ceger ili jastučnicu i cedi je duž moje kičme. Osećaj je neverovatan. Možda zvuči idiotski, ali deluje kao nezamisliva nežnost, nešto kao dodir anđelovog krila.

Nešto kasnije, nakon završenih rituala kupanja, mama i ja ležimo na toplom mermeru premazane medom kao dve baklave. Lejla zapeva. Peva neke ljubavne pop pesme na ruskom. Njen jak, pomalo hrapav glas s blagim naglaskom odjekuje pod kupolama. Slušam maternji jezik iz grla jedne Uzbekistanke, u starom turskom kupatilu. Deluje nadrealno.

Pre nego što krenem ka izlazu, sva mlitava i opuštena kao raskuvana testenina, Lejla mi da čiste roze peškire. Pitam je koliko joj je ostalo do kraja smene. „Pa sad, ako niko više ne naiđe, mogu da krenem kući za pola sata. Ali pazi, obično u ovo doba dođu Arapi. Oni vole da se okupaju pre nego što krenu u klubove.“ „Ti baš ne voliš Arape.“ „Ne podnosim.“ Onda uz đavolast osmeh kaže: „Inače, dečko mi je Arapin. Ali on je dobar. Govori ruski, znaš. Ume da kaže: sedi i slušaj. Više od toga mu i ne treba.“ Namigne mi i ode.

Voda

Kada pada kiša, priroda grada postaje izraženija i sasvim vidljiva. Istanbul je prostor sačinjen od vode i vazduha, a ove dve stihije baš i ne pogoduju ljudskom životu. Premalo je toga što čoveka vezuje za tlo pod nogama, što ga ukorenjuje. Mesto susreta dve velike vode podložno je vremenskim promenama, koje prate kretanja vazdušnih masa. U tom nestalnom prostoru – gde je oslonac? Dok sa terase palate Topkapi gledam tamne kišne oblake koji nadolaze iz pravca Mramornog mora i već uveliko sevanjem paraju nebo nad anadoljskom stranom, pomislim: zar se čovek ovde ne oseti malim? Zar ovdašnja dokolica: beskrajno ispijanje čaja, celovečernja meditacija uz nargilu, besciljno zurenje u kolutove

dima nisu to – trajanje u nečemu što je neuporedivo veće od čoveka i njegovog života, u vremenu, u istoriji, u beskrajju? A čulno uživanje, po kome su prepoznatljivi ovi dnevni rituali, to bi valjda bio pokušaj uzemljenja. Slasno je i telesno, dakle zemaljsko. Potrebno je čoveku nešto da ga usidri, da zna gde je, da ne nestane u bujici vremena.

Kiša počinje žurno i žustro, krupnim kapima. Muškarci iz obučarske radionice preko puta dotrče do prozora i ispruže ruke kroz okno. Gledam velike crnačke dlanove koji se detinje radosno prepuštaju kiši da ih miluje.

Te večeri uteknemo od pljuska u kafe *Durbin (Dürbün)* na terasi jedne zgrade nadomak mosta Galata. Tu je nekolicina dokonih i onih koji su kao i nas dve srećno umakli kiši: jedan par na sastanku, nekoliko pušača nargile, dve Instagram dive, jedno mešano društvo s detetom, dvojica poslovnih Arapa. Lije kao iz kabla. Magle se prozori, pa se sve manje vide gromovi iznad kule Galate, a sve više električne kugle svetiljki i odrazi lica ostalih namernika. Spoljašnji svet se pretvara u prostor kojim vladaju mračne sile, a unutrašnjost u mirnu luku. Litre i litre vode izlivaju se po ceradi iznad naših glava. To je onaj uzbudljivo-umirujući osećaj iz detinjstva, kada se u igri kaže: „U kućici sam“, dakle – „Ne možeš mi ništa.“ Grupica stranaca u kućici, u epicentru nevremena. Zapodene se poneka priča, stišanim glasom i sporijim tempom, u skladu s prilikama. Kiša sve blaže dobuje po ceradi dok se ne pretvori u potočiće vode koji se slivaju niz staklo, i ljudi se vraćaju svom ubičajenom toku, plate račun, pozdrave se i krenu pokupivši svako svoj kišobran kod izlaza.

Kišno vreme se nastavlja i grad sve više uranja u melanholiju o kojoj piše Orhan Pamuk. Jednog prepodneva odlazimo u cisternu Baziliku, ogromnu podzemnu vizantijsku građevinu koja je centar grada snabdevala vodom. I u ovom podrumskom prostoru pada kiša. Voda se sliva niz potporne stubove, vlažni su i nadraženi, ali je kameni pod prekriven tek tankom sluzokožom vode: izgleda da je negde ispumpavaju. Kroz kamenu šumu stubova širi se umirujuća melodija frule. Spretno zaobiđemo foto-set u kič istočnjačkim kostimima kod ulaza i uputimo se tamo gde idu svi ostali: obeleženom stazom prema drugom kraju prostorije. Ljudi se gurkaju u polumračnom prostoru: turisti, đaci, porodice; selfi štapovi, blicevi. Putokazi najavljuju Stub plača, pa glavu Meduze. Gomila ih pažljivo prati uz obavezno zastajkivanje i slikanje. Stub plača je izrezbaren ornamentom koji se može protumačiti kao suze, ali i kao bilo šta drugo, paunovo perje, recimo. Uostalom, danas i svaki drugi stub pomalo plače. Jedna žena ispred nas gurne prst u tamnu rupu na stubu, veličine palca. Kad se uveri da joj duh stuba neće nauditi, zakikoće se, pa nastavi dalje. Nigde nema objašnjenja, ali biće da je u pitanju zamišljanje želje. Ili makar ona neodoljiva želja da ostaviš trag u udubljenju koje su napravile generacije nepoznatih prolaznika pre tebe.

Konačno stignemo i do Meduzine glave, ali mi pažnju privuče nešto drugo. Tu, iza betonskog zidića krije se odgovor na pitanje gde je nestala voda iz Bazilike. Pumpa je ubacuje u ograđeni ugao prostorije, ali nije samo to: površina vrvi od crnih leđa riba koje plivaju u jatima. Njihova obla snažna tela kreću se u svim pravcima i komešaju, obilaze oko stubova i kruže bazenom. S druge strane zidića bujica ljudi se kreće slično, uz gurkanje, smeh umnožen odjekivanjem u prostoru i sevanje bliceva. Naslonim se na zidić i zagledam se u vodu. Jedna velika riba stoji u mestu otvarajući i zatvarajući usta. Njeno lice je podignuto iznad površine. Gledam u nju i ona zuri u mene. Tako se neko vreme gledamo izdvojene iz gužve okolo, a onda se ona zarotira perajima i ode, i ja odem, duž zidića i uz stepenice ka izlazu.

Poslednje večeri pred put mama i ja odlazimo na kafu u čajnu baštu *Erenler*. To malo dvorište se iz ulice ne prepoznaje ni po čemu osim po mirisu aromatičnog duvana koji se provlači napolje kao pramen. Iznad kapije stoji natpis: medresa. Đ. i ja smo te davne zime otkrili dve lepe bašte za nargilu i čaj: jednu pored groblja, a drugu u medresi. Ulazim u to malo dvorište s radoznalošću i strepnjom. Držim do praznoverja da kada ponovo posetimo mesta gde smo bili srećni s dragim osobama možemo osetiti trunčicu te sreće, neki trag tog prisustva sačuvan kao u vremenskoj kapsuli. Kod ulaza nas dočeka učtivi čovek u plavoj uniformi i pita jesmo li za nargilu. Ne, samo za kafu. Neke stvari su se promenile. Recimo, više ne pušim.

Smestimo se na sofi. Prostor je ostao isti: mutna svetlost u kojoj pluta duvanski dim, kroz njega kao kroz maglu, prosijavaju žuta i crvena svetla. Okolo po minderlucima pose-dale su manje i veće grupice, pretežno muškarci, samo što ih je sada manje zabavljenih pričom, a više onih koji pilje u telefone dok odbijaju dimove, sa čibucima u uglu usana. I kafa je ostala ista. Tanke porcelanske šoljice se zveketavo spuste na plave keramičke pločice stola; vazdušasta je, sve sam kajmak, a opet gusta i jaka. Na sredini dvorišta je i dalje veliki akvarijum pun zelenkaste vode kroz koju se naziru zlatne krljušti i peraja. Kišne kapi se slivaju po zastorima od providne plastike. O Bože, o Alahu, šta će nam toliko vode?

Kafe su ispijene. Dim mi puni oči i nozdrve i izaziva blagu mučninu. Nemam više šta da tražim ovde.

Na izlazu nas presretne isti čovek, naplati kafu i pozdravi se sa nama na ruskom. Iza toga kaže na engleskom: „Dođite nam i sutra. Može nargila sutra?“ Klimnem glavom: „Možda sutra.“ Dok izlazimo kroz kapiju, kažem u sebi: „Naravno, malo sutra.“ Ne može se dvaput ući u istu vodu jer ni voda ne ostaje ista, sve teče, sve se menja kao kolutovi dima koji se preoblikuju i nestanu između dva izdaha.